

УДК 343.985:343.46:343.102

Панчишин Михайло Ярославович –
здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ

На підставі аналізу літературних джерел та матеріалів практики розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою виокремлено та проаналізовано на конкретних прикладах типові способи вчинення злочинів, передбачених ст. 272 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою; способи вчинення злочину; криміналістична характеристика.

Спосіб учинення злочину тісно пов'язаний з усіма ознаками та елементами складу злочину, а тому його виокремлюють як один з ключових елементів криміналістичної характеристики. Не становить винятку і криміналістична характеристика порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Різні аспекти протидії злочинам, що посягають на право людини на безпечні умови праці, досліджували Ш. К. Вахітов, В. К. Глістін, М. С. Грінберг, В. І. Жирютін, С. А. Квелідзе, П. В. Кобзаренко, О. В. Таран, М. П. Яблоков. Важливу увагу згадані науковці приділяли питанням криміналістичної характеристики злочинів та одному з найважливіших її елементів – способу вчинення злочину.

Встановлення способу вчинення злочину, передбаченого ст. 272 Кримінального кодексу України, має значення для правильного висновку про об'єкт злочину, об'єктивну сторону, сприяє визначенню суб'єктивної сторони, допомагає визначити ознаки спеціального суб'єкта. Крім того, вивчення способу вчинення злочину має першочергове значення для визначення правильного напрямку розслідування, обрання тактики проведення найбільш важливих слідчих (розшукових) дій.

Як справедливо зазначає А. Л. Дудніков, учені, які вивчали спосіб злочину, єдині в тому, що він являє собою комплекс (систему, сукупність) причинно та функціонально взаємопов'язаних актів поведінки, який є якісною характеристикою злочинного діяння (дій чи бездіяльності); у способі злочину відображаються певні якості особи злочинця, мотив і мета злочину; він детермінований певними суб'єктивними та об'єктивними чинниками, що зумовлює стійкість та повторюваність способів [1, с. 233].

Результати вивчення практики розслідування злочинів, передбачених ст. 272 Кримінального кодексу України, свідчать про те, що, незважаючи на багатоманітність способів учинення цих злочинів, вони мають стійкий та повторюваний характер, що дає змогу здійснити їх типізацію. Крім того, визначено, що способи вчинення злочинів, передбачених ст. 272 Кримінальним кодексом України, залежать від суб'єктів, які їх реалізують. Тобто способи учинення злочинів особами, які зобов'язані дотримуватись правил виконання робіт з підвищеною безпекою, будуть відрізнятись залежно від службового становища такої особи.

Отже, за результатами дослідження, до найбільш типових способів порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною безпекою належать такі:

відсутність (неналежна) організації проведення робіт з підвищеною безпекою 73 %.

Цей спосіб порушення може полягати в таких діях (бездіяльності): не оформлення наряду-допуску на виконання робіт із підвищеною безпекою (варто зауважити про практику неузгодження наряду-допуску зі службами підприємства, з організаціями, які є власниками комунікацій у зоні проведення робіт з підвищеною безпекою); відсутність контролю за виконанням вимог, що пред'являються до осіб, які виконують роботи з підвищеною безпекою; допущення до роботи без виконання або з порушенням технічних (підготовчих) заходів; непроведення цільового інструктажу виконавців.

Розглянемо на прикладі спосіб учинення злочину, що полягає в не оформленні наряду-допуску на виконання робіт з підвищеною безпекою та допущення до їх проведення осіб, які не мали права їх виконувати.

Приклад. Майстер дільниці № 2 ТОВ “Чорметавтоматика”, 12 січня 2015 р. о 07.00 год заступив на робочу зміну згідно з графіком роботи щодо виконання робіт в основних цехах ПАТ “АрселорМіталл Кривий Ріг”, де видав своїм підлеглим працівникам – електромонтеру ТОВ “Чорметавтоматика” та електрогазозварювальнику наряд на прибирання

снігу на території ТОВ “Чорметавтоматика”, яке розташовано по вул. Скандинавська, 33 у Сакаганському районі м. Кривого Рогу.

Водночас майстер дільниці, у порушення вимог чинних нормативно-правових актів України, усно видав завдання вказаним працівникам, зобов’язавши їх прибирати сніг з покрівлі двох гаражних боксів, що розташовані на території ТОВ “Чорметавтоматика” за вищевказаною адресою, допустивши таким чином електрика та електрогазозварювальника до виконання робіт на висоті без спеціального навчання та письмового розпорядження, а саме наряду-допуску, що визначає зміст, час, місце та умови виконання робіт, необхідні заходи безпеки, склад бригади та осіб, відповідальних за безпеку робіт.

12 січня 2015 р. приблизно о 09.00 год електрик та електрогазозварювальник, виконуючи покладені на них обов’язки майстром дільниці № 2, прибули на територію ТОВ “Чорметавтоматика”, де приступили до виконання наряду – розпочавши прибирати сніг на подвір’ї вказаного підприємства. 12 січня 2015 р. приблизно о 15.05 год електрик, виконуючи усне завдання майстра дільниці № 2, у порушення вимог п 1.3, 1.5 “Правил охорони праці під час виконання робіт на висоті”, затверджених наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду № 62 від 27 березня 2007 р. щодо допущення до виконання робіт на висоті лише осіб, які пройшли професійний добір, медичний огляд, спеціальне навчання та перевірку знань з охорони праці відповідно до вимог “Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці”, затвердженого наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26 січня 2005 р. № 15, не забезпечивши стійкість драбини та не будучи забезпеченим необхідними засобами захисту, з метою чищення снігу з покрівлі гаражного боксу, що розташований на території ТОВ “Чорметавтоматика”, приставив до стіни вказаного гаражного боксу дерев’яну драбину (висотою 5 м, складається з дев’яти щаблів), по якій електрик піднявся на восьмий щабель, та в цей момент драбина змістилася вліво вздовж покрівлі гаражного боксу, унаслідок чого електрик впав з драбини з висоти 2,4 м на землю та вдарився під час падіння об розташований поруч паркан із залізобетонних плит. Унаслідок падіння електрик отримав тілесні ушкодження [2].

Інший приклад ілюструє спосіб учинення злочину, що полягає в неузгодженні наряду-допуску з організаціями, узгодження з якими є обов’язковим.

Приклад. Під час виконання ремонтних робіт електропроводки в будівлі цеху отримав травму виконуючий обов'язки головного енергетика ТОВ "Астек" м. Боярка Київської обл. Як було встановлено, директор організації не вжив заходів щодо забезпечення технічної експлуатації електроустановок відповідно до вимог нормативно-правових актів, не призначив особу, відповідальну за електрогосподарство.

Головний інженер не забезпечив контроль за дотриманням вимог охорони праці в електроустановках, а також за забезпеченням електротехнічного персоналу необхідними випробуваними засобами електрозахисту, не організував ведення необхідної технічної та оперативної документації щодо експлуатації електроустановок, своєчасне проведення профілактичних вимірів та випробувань електрообладнання.

1 червня 2015 р. працівники ТОВ "Астек" прибули на трансформаторну підстанцію ТП-193 для з'ясування причин зникнення напруги. Встановивши причину – протікання дощової води, вирішили виконати комплекс заходів для відновлення напруги. Водночас персонал філії "Київобленерго" проводив роботи з відновлення нормальної схеми електрозабезпечення після спрацювання захисту на ПС 110/10 кВ "Західна", унаслідок чого було подано напругу на ТП-193, де виконувались роботи, й електрика, який наблизився на недопустимо близьку відстань до струмопровідних частин, було смертельно уражено електричним струмом.

Встановлено, що начальник енергетичного відділу ТОВ "Астек" та його заступник, перебуваючи на місці проведення робіт, не організували безпечно виконання робіт. Допустили їх виконання без здійснення організаційних і технічних заходів. Крім того, вони не організували роботу із взаємодії між споживачем та енергозабезпечувальною організацією, письмової заявки при виведенні електрообладнання у ремонт, отримання дозволу від оперативного персоналу енергозабезпечувальної організації на виведення обладнання з роботи [2].

Неналежна (неправильна) організація праці, робочого місця (34 %). Зазвичай це недоліки в раціональному розміщенні на робочих місцях машин та механізмів, матеріалів, запчастин, інструменту; захарактернення робочої зони, проходів та ін.

Наступний приклад ілюструє спосіб, який полягає в неналежній організації робочого місця

Приклад. Працівник, перебуваючи з 1 травня 2008 р. на підставі наказу № 355-н від 5 червня 2008 р. на посаді виконуючого обов'язки начальника житлово-комунального господарства (ЖКТ), Відкритого

акціонерного товариства “Каланчацький комбінат хлібопродуктів” Закритого акціонерного товариства “Енергія Інвест”, та будучи службовою особою, на яку безпосередньо покладено обов’язок щодо дотримання вимог про охорону праці на відповідній ділянці роботи та контролю за їх виконанням, неналежним чином виконував покладені на нього службові обов’язки та 12 серпня 2008 р. допустив грубе порушення вимог законодавства про охорону праці, а саме п. 10, 18 розділу 3 та п. 3, 4 розділу 5 “Посадової інструкції начальника ЖКГ”, згідно з якою мав забезпечувати дотримання інструкцій, правил, техніки безпеки та нормативних актів з охорони праці при виконанні робітниками робіт підвищеної небезпеки, пов’язаних з очищенням каналізації, а також проводити виховну роботу в колективі, відповідати за створення безпечних умов при виконанні експлуатаційних та ремонтних робіт, пожежну безпеку, відповідати за порушення вимог з охорони праці, ч. 4 ст. 43 Конституції України та ст. 7 Закону України “Про охорону праці”. Не забезпечив належними, безпечними та здоровими умовами праці при виконанні вищевказаних очисних робіт каналізації, а також відповідно до ст. 6, 17 Закону України “Про охорону праці” не створив безпечні умови для роботи і не забезпечив робоче місце робітників ЖКГ під час виконання робіт з підвищеною небезпекою в каналізаційному колекторному колодязі на вулиці Шевченка в смт. Мирне Каланчацького району Херсонської області, унаслідок чого сталася смерть слюсара-сантехніка, слюсара-сантехніка, електрозварювальника [2].

Незабезпечення, неадекватності захисних засобів (37 %). Цей спосіб можна віднести до неналежної організації проведення робіт з підвищеною небезпекою, проте його поширеність зумовлює потребу у виокремленні його як самостійного.

Цей спосіб реалізується шляхом незабезпечення або невикористання спеціального одягу та спеціального взуття, засобів індивідуального захисту, засобів контролю за безпекою оточуючого виробничого середовища, що передбачені правилами, інструкціями; допущення до роботи (продовження виконання робіт) у разі несправності або відсутності спецодягу та номенклатурних засобів індивідуального або колективного захисту.

Технологічні порушення (32 %). Такий спосіб полягає в порушенні під час виконання (не виконання) робіт не у відповідності з нарядом-допуском, паспортом робіт; порушенні правил технічної експлуатації і техніки безпеки під час виконання робіт, керування машинами, механізмами, проведення вимірювань, пересування на транспорті, виконання технологічних процесів.

Приклад. 30 листопада 2012 р. працівник перебував на робочому місці в ливарному цеху ТОВ “Українська ливарна компанія”, розташованому по пр. Московському, 277 в м. Харкові, де займався переміщенням вантажів за допомогою мостового крану. Згідно з інструкцією з охорони праці “З безпечного ведення робіт для кранівників (машиністів) кранів мостового типу (мостових, козлових, напівкозлових)” № 043, працівник перед початком роботи повинен подавати попереджувальний звуковий сигнал та пересвідчитися у тому, що в зоні руху крану відсутні особи. Однак останній порушив вимоги інструкції та почав рух крану, не подавши попереджувального звукового сигналу та не пересвідчившись у тому, що в зоні руху крану відсутні особи, не побачивши іншого працівника, який на той момент проводив роботи з монтажу тимчасової мережі освітлення, притиснув його кабіною крану до бункеру змішувача стрижневого апарату, унаслідок чого потерпілий отримав тяжкі тілесні ушкодження [2].

Відсутність (неналежний стан) керівництва, контролю та нагляду за проведенням робіт з підвищеною небезпекою (85 %). Для цього способу найбільш характерними є відсутність керівництва роботами; недоліки, прорахунки у визначенні обсягу, часу, тривалості та характеру робіт; не визначення переліку небезпечних та шкідливих факторів, які постійно або випадково, унаслідок помилкових або інших непередбачуваних ситуацій, тимчасово або постійно можуть бути під час проведення робіт; незабезпечення працівників документами, інструкціями з експлуатації та безпечного виконання робіт, технологічними, електричними або іншими схемами, кресленнями, технічними описами та іншими документами, необхідними для виконання робіт з підвищеною небезпекою; незабезпечення працівників матеріалами, інструментами, контрольно-вимірювальними приладами, засобами механізації та ін.; допущення до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктаж, перевірку знань та не мають допуску до самостійного виконання робіт та ін. Цей спосіб є найбільш поширеним і має багато різних виявів.

Приклад. 23 липня 2014 р. внаслідок падіння з перекриття восьмого поверху будівлі, що підлягає реконструкції під житловий будинок, несумісні з життям травми одержав працівник ТОВ “Сервіс-Буд” (м. Хмельницький). У цей день потерпілий виконував роботу з підготовки перекриття до армування. У цей же час проводилась робота з підготовки подавання арматури довжиною 11,7 м нагору (приблизно 1,2–1,5 м над перекриттям восьмого поверху) до місця укладання. Коли арматуру було піднято, потерпілий пішов у бік її складування. У якийсь момент сталось його падіння з перекриття восьмого поверху. Нещасний випадок стався у зв’язку з відсутністю контролю з боку

майстра за безпечним проведенням робіт кранами та дотриманням працівником вимог з охорони праці, що полягало в його перебуванні в зоні підймання та переміщення вантажу; порушення вимог безпеки машиністом баштового крана [2].

Запропонована типізація охоплює найбільш поширені способи вчинення злочинних порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою. Зважаючи на об'єктивну неможливість охопити усі способи вчинення цих злочинів, пропонується вважати наведену типізацію відкритою системою з можливістю доповнення та уточнення.

Аналіз та узагальнення слідчої практики створили підстави для висновку, що спосіб учинення досліджуваних злочинів практично в кожному разі пов'язаний з їх причиною (причинами). Такими причинами ми вважаємо події, що самостійно або в сукупності з іншими закінчилися загибеллю людини (людей), тілесними ушкодженнями, іншими шкідливими наслідками. Це можуть бути дії або бездіяльність, прорахунки, певні умови або їх сукупність, що призвели або створили загрозу настання згаданих наслідків.

Варто також зауважити, що для учинення злочинів, передбачених ст. 272 Кримінального кодексу України, зазвичай характерні способи, які включають у себе цілу низку дій, бездіяльності різних осіб, які зобов'язані дотримуватись правил виконання робіт з підвищеною небезпекою, тобто поєднання способів (78 % вивчених матеріалів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудников А. Л. Криминалистическое понятие "способ преступления" / А. Л. Дудников // Проблемы законности. – 2012. – № 120. – С. 232–242.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/>.